

Dr Veselin Vukotić

»*Crna Gora i Srbija, pogled u budućnost*«

Friedrich Ebert Fondacija
Beograd, 20 – 21. 01.2001.

»Odnosi Srbije i Crne Gore – pogled ekonomista«

- uvodno izlaganje -

»Odnosi Srbije i Crne Gore – pogled ekonomista«
- uvodno izlaganje-

Hvala na mogućnosti da govorim prvi. Iako sam prvi iznosim svoje stavove.

Ja bih imao praktičan pristup i govorio bih o principima i polazištima uređenja odnosa Srbije i Crne Gore i gradnje novog ekonomskog sistema:

1. Gdje je sada Crna Gora u pogledu sprovođenja ekonomskih reformi
2. Odnosi Srbije i Crne Gore, sa ekonomske tačke gledišta.

Isto tako, uvodno predlažem da govorimo što je moguće više ekonomskim jezikom; da budemo što jasniji sebi i drugima. Ja inače predlažem da kao umni ljudi i prijatelji pođemo od činjenica, ne ubjeđujući jedni druge zašto je to tako i ko je kriv a ko zaslužan za ovo stanje!

I

U ovom dijelu bih iznio nekoliko činjeničnih konstatacija, ne ulazeći u njihovo ocjenjivanje, da li je to dobro ili loše, niti se pozivao na istoriju zašto je to tako.

Bazični koncept ekonomske reforme u Crnoj Gori je **koncept ekonomskog suvereniteta**. Sa tim konceptom se startovalo prije nekoliko godina.

Što je ekonomski suverenitet?

To je koncept preuzimanja potpune odgovornosti za ekonomsko stanje i koncipiranje novog ekonomskog sistema u Crnoj Gori od strane crnogorskog Parlamenta.

Potpuno preuzimanje tog suvereniteta podrazumijevalo je između ostalog i donošenje Zakona i podzakonskih akata koji oblikuju novi ekonomski sistem. Takav sistem dijelom već sada funkcioniše u Crnoj Gori, sa više ili manje teškoća, sa više ili manje potrebe da se on mijenja i dograđuje.

Odnosno, i građani i preduzeća i stranci i političke partije, i oni koji se sa tim slažu ili ne slažu, svi žive u tom sistemu. **Znači, to je činjenica, realnost!**

Za dalju našu raspravu važno je konstatovati tri činjenice:

1. Crna Gora razvija novi ekonomski sistem na konceptu ekonomskog suvereniteta
2. Crna Gora se izdržava van Federacije već 8 godina.
3. Iako većina ekonomskih indikatora pokazuje blago povećanje, Crna Gora je negdje na nivou 50-55% nivoa iz 1989. godine. Kako se vratiti

tamo gdje smo (kvantitativno) bili i kako ići naprijed i pratiti tokove globalizacije i informatizacije?

Za koncept ekonomskog suvereniteta imali smo i imamo:

1. Podršku stručne javnosti iz Srbije (na simpozijumima, ljudi iz Srbije, posebno G-17 su učestvovali u našoj reformi).
2. Podršku demokratske opozicije u Srbiji
3. Podršku međunarodnih eksperata.

Ovu podršku smo razumjeli kao:

1. Stvaranje novog institucionalnog sistema u Crnoj Gori koji bi ubrzao njenu reformu ka tržišnoj privredi i integracije u regionu i Evropu.
2. Stvaranje jednog dobrog primjera u regionu.
3. Stvaranje dobrog modela za njegov što je moguće lakši transfer prema Srbiji.

Pošli smo da naš ekonomski sistem bude kompatibilan sa sistemom drugih zemalja u regionu. Da budu ista pravila, grubo rečeno, i iste institucije!

Polazna teza je: Samo ista ekonomska pravila obezbjeđuju ekonomsku integraciju i otvorenost, obezbjeđuju tržišnu kooperaciju i konkurenciju. Kao u sportu! Kako stvoriti ista pravila i iste institucije i u Srbiji i u Crnoj Gori koji su rezultat njihove pojedinačne slobode izbora?

Druga teza je: Za tranziciju su u krajnjem važni **preduzetnici, menadžeri, dobre kompanije, mnogo više nego političari i državni činovnici.** Zato treba praviti sistem za preduzetnike, za dobre kompanije, za inovatore, za uspješne menadžere. Samo ti i takvi ljudi mogu iznijeti teret ovog čuda! **Odvojiti ekonomiju od politike, posebno dnevne politike!** Istina, to je ovdje teško, ali to treba postaviti kao princip. Ne pravimo sistem prema želji administracije i partijske birokratije, jer njih prirodno interesuje kako da nešto pravedno preraspodjele, a ne kako da se stvara profit!

Treća teza je: Jedini kriterij uspješnosti tranzicije je kvalitet života građana, što pored materijalnih, neminovno uključuje i elemente ličnih prava i sloboda, odnosno demokratski preobražaj! Riječju, **suverenitet građana (pojedince) je kriterij uspješnosti reformi i od tog suvereniteta treba poći. Ali, svih građana, ne samo pojedinih interesnih grupa!**

Znači, ja lično kao ekonomista potenciram tri komponente:

1. **Suverenost pojedinca** (politička, ekonomska, kulturna), što znači da se polazi od interesa i slobode izbora kao ključnih principa uređenja odnosa na svim nivoima zajedničkog života. Niko nema pravo da u nečije ime (sem ukoliko nije legitimni predstavnik) daje rešenja za druge pojedince.
2. **Ekonomski sistem zasnovan na demokratskim institucijama, privatnoj svojini i kapitalizmu.** Ekonomski sistem krucijalno utiče na ponašanje ljudi i na kvalitet njihovih života. Nema oblika države zajednice koji može biti u funkciji pojedinca i koji može opstati u savremenim uslovima globalizacije i informatizacije, ukoliko njegov sistem, zakoni i institucije nijesu saglasne sa interesima pojedinca.
3. **Država je**, prije svega u funkciji **ostvarenja zaštite suvereniteta pojedinca**, a ne okvir za ostvarivanje imperijalnih, nacionalnih ili nekih drugih ciljeva vladajućih interesa grupa i partija.

Polazeći od toga, pokušava se, preko gradnje novog sistema promovisati nekoliko principa u Crnoj Gori:

1. Slobodno tržište sa privatnom svojinom u svim oblastima
2. Otvorena ekonomija i internacionalizacija ekonomskog života uz nacionalni tretman stranaca i omogućavanje strancima da bez dozvola i ograničenja ulažu u sve oblasti
3. Zaštita svojinskih prava, uključujući u to nadležnost međunarodnih sudova
4. Sloboda ugovaranja i zaštite ugovora, uključujući nadležnost međunarodnih sudova.
5. Orjentacija na mikro državu sa jakim izvršnim funkcijama, uz deregulaciju i liberalizaciju.
6. Borba protiv korupcije i maksimalna težnja afirmaciji principa transparentnosti.

Ključni ekonomski problem u ekonomiji Crne Gore definitivno je: kako zaposliti ljude? Kako povećati stopu zaposlenosti uz povećanje produktivnosti? To je fokus, i sve što se radi, uključujući i odnose sa Srbijom, moramo posmatrati kroz tu prizmu! Odnosno, da li ćemo probleme nezaposlenosti riješiti brže ako imamo više državne administracije, ako imamo više vlada (saveznu i republičke); a ako vlada ima više koja od njih snosi odgovornost za zapošljavanje ljudi.

Ili će se problem nezaposlenosti brže rešavati **putem tržišta i izgradnje novog zakonskog i institucionalnog okvira i podsticanja preduzetništva!**

Polazeći od toga u Crnoj Gori se krenulo u ekonomsku reformu, i to:

1. Potpuna i transparentna privatizacija društvene i državne svojine

2. Monetarna reforma
3. Tržište kapitala
4. Fiskalna reforma
5. Međunarodni odnosi
6. Zakon o stranim ulaganjima
7. Ekonomska regulacija
8. Reforma statističkog sistema
9. SME sektor i njegova institucionalna podrška
10. Reforma javne uprave

Radi se na još nekih 15-ak zakona. Daleko smo od toga da je ovo sve idealno, ali proces je pokrenut, a u nekim oblastima i odmakao.

1. U oblasti privatizacije:

1. Doneseno privatizaciono zakonodavstvo
2. Do sada privatizovano 27% kapitala
3. Dva osnovna metoda privatizacije su:
  - i. Tender (40%)
  - ii. MVP (27%)
4. Organizaciono, kadrovski i institucionalno postavljena privatizacija, i ukoliko hoćemo transparentnost, trebamo vrijeme, ljude a i novac.
5. Maksimalna transparentnost, što obezbjeđuje jasne procedure i učešće stranih konsultanata u svim privatizacijama u Crnoj Gori! (Strani konsultanti su uključeni u sve procese u Crnoj Gori i u ključna tijela koja donose odluke)
6. Osnovana Centralna depozitarna agencija, dvije menadžerske kompanije za upravljanje privatizacionim fondovima
7. U toku je tender za: Duvanski kombinat, nekoliko hotela; Tender za Elektroprivredu, Telekom,...
8. Objavljen tender za 15 kompanija po Batch sale (istovremena prodaja i dokapitalizacija)
9. 20 kompanija se iduće nedelje prodaje na aukciji

Interes stranog kapitala postoji, ali je obazriv zbog političkih prilika!

2. Monetarna reforma:

1. DEM je sredstvo plaćanja i pripreme za EURO
2. Usvojen Zakon o Centralnoj banci Crne Gore
3. Usvojen Zakon o bankama u Crnoj Gori
4. Monetarni savjet Crne Gore radi na implementaciji oba zakona!

3. Tržište kapitala:

1. Postoji Montenegroberza, 6 domaćih brokerskih kuća, oko 60 ljudi sa licencama za brokere
2. Usvojen Zakon o Hartijama od vrijednosti, koji reguliše tržište kapitala
3. Formirana Komisija za hartije od vrijednosti
4. Usvojene sve regulative važne za privatizacione fondove i za licenciranje i nadgledanje rada privatizacionih fondova
5. Usvojene sve regulative vezane za CDA i pravila
6. Postavljen softver za CDA (PRAGMA sistem)
7. Obučeno oko 40 ljudi za privatizacione fondove na pet seminara koji su održani u Dubrovniku i Podgorici

4. Reforma sistema plaćanja (ZOP-a)

1. ZOP je dio Centralne banke
2. Prenošenje plaćanja u poslovne banke
3. RTGS sistem u Centralnoj banci
4. Ekspertski tim i stručnjaci iz inostranstva intenzivno rade na tome

5. Međunarodni ekonomski odnosi

1. Zakon o spoljnoj trgovini je na javnoj raspravi (urađena prva verzija Zakona)
2. Radi se na reformi carinskog sistema (urađena prva verzija Zakona)
3. Ukinute su vize za sve strane građane; a carinske stope su drastično smanjene (sada su od 0-12%).

6. **Usvojen je Zakon o stranim ulaganjima.** Sve je otvoreno za strance! Ne trebaju im nikakve dozvole! Nema ograničenja u pogledu visine vlasništva stranaca! Stranci mogu biti vlasnici nekretnina u istom režimu kao i domaći građani! Zaštita uloga i svojine stranaca se garantuje i direktnim uključivanjem međunarodnih sudova i međunarodnih institucija!

Unapređuje se rad Agencije za strana ulaganja u dijelu promocije stranih ulaganja u Crnoj Gori – **projekat koji je započet sa njemačkom Vladom.**

7. **Fiskalna reforma.** Bazični predlog urađen od strane eksperata G-17. Sada je formirana ekspertska grupa, sastavljena od strane USAID, Know How Fund, EU. Pripremljen operativni plan rada na realizaciji tzv. Integralnog koncepta fiskalne reforme, koji obuhvata:

1. Prihvatanje punih statističkih standarda SNA
2. Prihvatanje najviših standarda publikovanja podataka
3. Priprema se usvajanje sveobuhvatnog budžetskog kodeksa
4. Priprema se usvajanje sveobuhvatnog kodeksa javnih prihoda
5. Reforma Ministarstva finansija je otpočela
6. Reforma računovodstvenih standarda

Otpočela je reforma, generalno Ministarstva finansija i povećanje transparentnosti budžeta. (već se javno objavljuju podaci o mjesečnom prilivu i odlivu iz budžeta). U ovoj oblasti imamo velika priznanja od međunarodne zajednice. Nekoliko stranih eksperata radi na ovome. Vršiti se intenzivna obuka kadrova. Svakako, ovo će trajati!

8. **Reforma statističkog sistema.** Počelo se sa prelaskom na SNA sistem. Radi se u saradnji sa ekspertima iz EUROSTAT-a i slovenačkim ekspertima.

9. **Ekonomska regulacija.**

1. Kako regulisati oblast privatizovane infrastrukture. Na konceptualno-operativnom nivou urađen sa DFID projekat. Osniva se Agencija za regulaciju infrastrukturnih djelatnosti koja će imati posebne odjele za Elektroprivredu, Telekom, Vodosnabdijevanje, i sl!
2. Izvršena obuka od strane DFID – oko 40 mladih stručnjaka za oblast regulacije.
3. Donesen Zakon o telekomunikacijama, kao pretpostavka privatizacije crnogorskog Telekoma.

10. **SME sektor.**

1. Institucionalna podrška preduzetništvu
2. Postojanje više međunarodnih organizacija sa mikro kreditiranjem
3. Privatizacioni prihodi su usmjereni u SME
4. Mreža projekt menadžera po čitavoj Crnoj Gori
5. Otpočeo je proces otklanjanja barijera ulaganja u SME

11. **Otpočinjete se sa reformom državne administracije. Formiran Institut za javnu upravu.**

Istina, u ovoj oblasti biće još diskusije, posebno da li će se prihvatiti koncept mikro države (male i efikasne državne administracije, sposobne da brzo reaguje na izazove i koja je sposobna da pomogne integracije sa okruženjem i zaštiti pojedince, svojinu i ugovore unutar Crne Gore).

Naveo sam samo neke najvažnije oblasti što potvrđuje da Crna Gora ima puni ekonomski suverenitet.

Da li je to moglo bolje, efikasnije, više, sada nije stvar rasprava. Neću govoriti o svim otporima, problemima. Bitno je sa aspekta naše rasprave da to realno postoji i da se razvija u pravcu zaokruživanja jednog institucionalnog aranžmana koji već pokazuje konceptualnu razliku u odnosu na ono što smo do sada imali na saveznom nivou.

Da li sada **sve treba da počne ponovo iz početka, jer sve što je bilo prije nas, nije postojalo**. To se sada traži od saveznog nivoa! “Zaboravite što ste do sada radili”, kao da je poruka nama!

“Sve počinje od nas” - zato ništa ozbiljno nikad i ne počinje! To je katastrofalna logika koja vlada na ovom prostoru i koja je jedan od uzroka našeg civilizacijskog zaostajanja!

Da li možda možemo, na liniji naše integracije razmišljati o tome da se iskustvo Crne Gore u reformi širi prema Srbiji? Istina, mi smo još daleko od konačnog rešenja (koje je u svijetu stalnih promjena i ne postoji) ali smo otvorili procese na platformi tržišta, liberalizma i otvorenosti i privrede i društva. Formirano je i reformsko jezgro od mladih ljudi (oko 150 studenata je pohađalo ili pohađa postdiplomske studije “Preduzetnička ekonomija”, od njih većina je boravila u inostranstvu), koji potpuno drugačije razmišljaju, između ostalog i zbog toga što kao mladi ljudi ne pamte stari sistem niti SFRJ: **Vjerovatno za onoga koji ambiciozno počinje to što smo mi postigli i nije tako mnogo, a za nas koji smo kroz to prošli je ogromno!** Lično bih se teško mogao usuditi da to ponovo počnem! Ništa nije teže nego rasčišćavati teren, kopati temelje, raditi ono što nije vidljivo! Slično kao i kad se radi kuća! Ljudi sa strane primjećuju tek kad se “izađe iz temelja”!

Jedno od pitanja koje se postavlja jeste: da li Crna Gora danas može samostalno da se izdržava? Moj odgovor je: Ne! Crna Gora ima budžetski deficit i bez pomoći od međunarodne zajednice ne može da egzistira na ovom stepenu. (sve podatke imate u MONET-u, časopisu Instituta za strateške studije i prognoze iz Podgorice ili na web-site: www.monetonline.com). Da li je to karakteristika samo Crne Gore, ili svih zemalja u tranziciji? Da li Srbija u ovom trenutku može da živi bez međunarodne pomoći? Ne!

Da li Crna Gora ima resurse, materijalne i nematerijalne, da ekonomski preživi? Da, ukoliko sagradi novi ekonomski sistem koji je krenula da gradi! **Zato našu budućnost vidim u našoj snazi da mijenjamo sebe i naš sistem i da shvatimo da niko neće da nas izdržava, ni EU, ni SAD a ni Srbija! Niko ne može biti ni samostalan ni ravnopravan ukoliko ga drugi izdržava!**

II

Polazeći od ovoga što je urađeno, što se radi i što se namjerava uraditi, treba razgovarati o temi ekonomskih odnosa Srbije i Crne Gore. Nekoliko premisa ili polazišta.

1. Ovdje je važno da kao ekonomisti izbjegnemo zamku crtanja država, a da razgovaramo o stvaranju integracija, o ekonomskom ambijentu koji je važan za podizanje nivoa kvaliteta našeg života. **Važno je da uvažavamo pojedinca i njegov suverenitet**, koji on prenosi na nivoe lokalne uprave, lokalne države, suverene države, međunarodnih institucija. Ako uvažavamo interes pojedinca, onda naš prilaz mora da bude »odozdo ka gore«, »od dna ka vrhu«, a ne obrnuto, »od vrha ka dnu«; da nam neko nacrti dimenzije klišea i okvira pa da mi na silu u to ulazimo. Ne! Pođimo od interesa a ne od inercije! **Kad savezni nivo shvati da je on izveden iz jasnog interesa republika i njihovih građana tada može biti promoter demokratskog preobražaja i reformi**. Sada to nije! Inercija nije dobar saveznik reformi! Za reformu su važni interesi. Istina, i iza inercije stoje interesi!!!
2. Mi kao ekonomisti treba da razgovaramo prevashodno o **ekonomskom sistemu**, o ekonomskim integracijama, o pravilima igre, o novim institucijama, pa **tek onda** o tome što će biti na ovom ili onom nivou, da se igramo državotvoraca.

Ako mi jesmo za sličan ekonomski sistem u Crnoj Gori i Srbiji, uz poštovanje slobode izbora a to znači interesa i Crne Gore i Srbije, ne vidim ja problem naše ekonomske integracije.

Ja nisam pristalica teze da mi razgovaramo prvo o tome što bi bilo zajedničko, na opštem nivou, a da prethodno ne govorimo o karakteru ekonomskog sistema! To nije princip tržišta za koje se zalažemo!

Ne možemo mi, primjera radi, biti za zajedničku monetarnu sferu, ukoliko imamo razlika u pogledu otvorenosti privrede! U pogledu visine carina, poreza,...

Znači, naše je da razgovaramo o **kompatibilnosti tipova ekonomskih reformi u Srbiji i Crnoj Gori. Bez ekonomskih reformi nema ni Srbije ni Crne Gore, kako god da se organizuju kao države; odvojeno, unitarno, suvereno. I naš ključni problem je: kako dalje u reforme i koji tip reformi**! Ja sam opsjednut pitanjem reformi a ne pitanjem države! Ja govorim o modernizmu a ne o tradiciji i konceptu nacionalne države. Ja ne govorim o istoriji već o sadašnjosti. A sadašnjost je budućnost koja je počela!

3. Naš stav kao ekonomista o reformi mora **biti takav da se ona ubrza**. Neka istraživanja pokazuju da je 31% birača u Srbiji protiv reformi, 57% je neutralno a samo 12% je za reforme. Nije mnogo bolje ni u Crnoj Gori! **To znači da se neregulisanje odnosa između Srbije i Crne Gore ne smije shvatiti kao šansa da se reforme u Srbiji i Crnoj Gori odlažu**. A čini mi se da je to sada velikim dijelom osnovni motiv prisutan i u Srbiji i u Crnoj Gori i na saveznom nivou, i u poziciji i u opoziciji! Divna tema da se zabavlja narod, a da reformisti čekaju! Mi svi propadamo i zaostajemo za svijetom!

Ja se plašim da je novi talas rasprava o državnom pitanju dobar izgovor za sve tri birokratije i političke grupacije da se reforme odlože. To je za mnoge koji su danas na političkoj sceni način kako da se i dalje zadrže na vlasti, jer će ih reforme progutati. Sva sreća da ima i onih koji su svjesni da sa reformom imaju šanse da opstanu. Ali tih je manje i u Srbiji i u Crnoj Gori!

4. Integracija Srbije i Crne Gore sa bivšim YU republikama je isto tako važna. Naša tržišta su mala. Zato moramo voditi računa i o njihovom ekonomskom sistemu i uspostavljanju odnosa sa njima. Ne možemo odnose Srbije i Crne Gore posmatrati kao »zatvoren« sistem! Efiksnost naše integracije zavisi od naše integracije sa bivšim republikama SFRJ!
5. Svaki nivo organizovanja mora tačno da preuzme dio svoje odgovornosti za rešavanje određenog problema! **Nikako da određeni nivo (npr. savezni) uzme ovlašćenja i da probleme ostavi nekom drugom (republičkoj Vladi Srbije i Crne Gore), te da se ne zna ko šta radi. To stvara konflikt**.
6. Odnosi između Srbije i Crne Gore moraju biti potpuno jasni! **Izbjeći sve preraspodjele! Protiv sam bilo koje makro-ekonomske politike na makro nivou novih država ili republika! Makroekonomske politike teško mogu sačuvati ravnopravnost ove dvije republike. Ja ravnopravnost više vidim u slobodi, tržištu i konkurenciji**. (O ovome ću više u diskusiji!)
7. U regulisanju odnosa, ja polazim od toga da Vlada Srbije i Vlada Crne Gore prije treba da pregovaraju **o tipu ekonomske reforme** i nađu svoju kooperaciju na tom poslu, **nego da se svađaju oko funkcija države i njihove podjele po nivoima** zaboravljajući da u ovom ambijentu, tj. ekonomskom sistemu te funkcije nije moguće efikasno obavljati, ma koliko da se one svjesno pravilno raspodjele.

Činjenica je da su naši politički i ekonomski odnosi u ovom trenutku na veoma niskom nivou. **Niže ne može**. Teško se može očekivati da se to

prosto previđa i da se kaže: E sada je došla demokratija, nema problema! Zato mislim da je važno poći i od ove činjenice, koliko god da nam ne prija!

8. Mi moramo kao ekonomisti da uvažavamo činjenicu da je **ekonomski interes dominantan**, te da pozivanje na prošlost, rodbinske veze, ekonomski patriotizam i sl. nema neku težinu. Zapravo, ni najveći Crnogorci neće kupovati crnogorsku robu, ako nije kvalitetna, ako je skuplja od uvozne. Ne vjerujem da će Srbija prije kupovati nikšički čelik, ukoliko on nije konkurentan od čelika iz Poljske ili Njemačke!
9. U našem regulisanju ekonomskih odnosa **potrebno je minimizirati ulogu države**, više se baviti preduzetništvom i preduzećem, kako onima koji stvaraju i proizvode i u Srbiji i u Crnoj Gori da to urade lakše i uz manje transakcione troškove. **Ne smijemo imati više ministara nego naroda**. Teško nama ako pored svega što uvozimo počnemo uvoziti i ministre!
10. Po mojem mišljenju važnije je da **na startu obezbijedimo ekonomske integracije nego političke!** Ne može nastati novi politički sistem na istom načinu razmišljanja i na istom ekonomskom sistemu. Ja mislim da je ekonomski sistem razbio SFRJ. Sve dok se taj sistem **ne ubije u glavu**, raspad na našim prostorima će se nastavljati. Ekonomska reforma u Srbiji i Crnoj Gori je jedini način da se ta logika zaustavi! Mi kao Jugoslavija ne postojimo! Ta ideja je mrtva! Pokušaj održavanja te ideje je izuzetno skup i siguran sam da odgovara makar mladoj generaciji.

Na bazi svega što sam rekao želim da, kao esenciju ponovim:

1. Ne vjerujem u koncept: »**Jedna država dva sistema**« (što imamo danas i što evidentno ne funkcioniše). Više vjerujem u koncept: »**Dvije države a jedan sistem**«. Na bazi istog sistema život će snagom indukcije »odozdo na gore«, polazeći od interesa ljudi, kompanija, banaka, formirati odgovarajuće zajednice!

III

Principi za uspostavljanje odnosa

1. Da Srbija i Crna Gora budu u poziciji da slobodno, demokratski definišu sopstvene ekonomske interese. To znači, da ih mi ne namećemo Srbiji niti Srbija nama, a još manje savezni nivo i Srbiji i Crnoj Gori.
2. Mogućnost potpunog sistemskog i institucionalnog suvereniteta i Srbije i Crne Gore, uz mogućnost prenošenja tog sistemskog suvereniteta na

zajednički nivo i zajedničke organe, kao i na međunarodni nivo (»princip slojevitog suvereniteta«).

3. Pravo na samostalno uključivanje Crne Gore i Srbije u međunarodne finansijske organizacije.
4. Integralno tržište i sloboda protoka roba, usluga, ljudi, novca, kapitala između Srbije i Crne Gore i u Srbiji i Crnoj Gori.
5. Kriterijum minimiziranja **transakcionih troškova**, što znači smanjenje regulacije unutar i između Srbije i Crne Gore!
6. **Osnove sistema** u svim oblastima u Srbiji i Crnoj Gori proizilaze iz bazičnih principa Evropske unije i Evropskog ekonomskog zakonodavstva, tako da potpuno otpada potreba da te osnove ekonomskog sistema (poreskog, monetarnog, spoljno-trgovinskog,...) utvrđuje apriori neki savezni nivo. Za to postoje najmanje dva razloga:
  1. Opasnost da te osnove ne budu na liniji evropskih standarda, i da budu osnov nove svađe!
  2. Ako mi neko kaže da će biti na nivou evropskih standarda, postavlja se pitanje: zar Vlade Srbije i Crne Gore ne mogu direktno da prevode te evropske standarde, koje će ionako one prihvatiti i realizovati.

Zašto da postoji posrednik u našem odnosu sa EU? Pa to je suviše skupo za Srbiju i Crnu Goru!

Znači, po mom mišljenju **prvi korak** je rasprava i dogovor o tipu ekonomske reforme u Srbiji i Crnoj Gori i o tome treba da razgovaramo kao ekonomisti! **Da li smo za otvorenu tržišnu privredu ili za državno kontrolisano tržište?** Ako ovako postavimo pitanje, onda se postavlja sledeće: **da li, obzirom na veličinu, strukturu privrede možemo imati isti sistem koji odgovara i Srbiji i Crnoj Gori?**

Ako takvi stavovi postoje, onda se **može dalje pregovarati** o aktivnostima koje se mogu zajednički organizovati, ukoliko za to postoji **obostrani interes**.

U slučaju da imamo isti prilaz reformi, onda nije sporno po mom mišljenju npr. da imamo zajedničke aktivnosti:

1. Zaštita svojinskih prava i prava slobode zaključivanja ugovora na teritoriji obje države.
2. Odstranjivanje svih prepreka slobodnom protoku robe, kapitala, ljudi i informacija između Srbije i Crne Gore.
3. Obezbeđenje normalne svakodnevne komunikacije ljudi između Srbije i Crne Gore (nema dozvola, pasoša, viza,...)
4. Zaštita svojine (stanova, vikendica, kuća,...) građana Srbije u Crnoj Gori i građana Crne Gore u Srbiji.
5. Rešavanje problema sukcesije SFRJ(to je ogroman problem)

6. Zakon o konkurenciji i antimonopolsko zakonodavstvo (na teritoriji i Crne Gore i Srbije)
7. Što sa vojskom? Da li mi treba da imamo vojsku? Po mom mišljenju Crnoj Gori ona nije potrebna! Ali, kako riješiti ljude i njihove porodice koji su sada zaposleni u vojsci! To je briga i Srbije i Crne Gore!
8. Što sa saveznom administracijom. Kako riješiti njihov status? Pa to je briga Srbije i Crne Gore!

Mislim kada bi se problemu prišlo sa stanovišta života i želje da se oni rešavaju, bilo bi posla i za taj zajednički nivo (savezni nivo) mnogo više nego što državotvorci sada kreiraju!.

Ono što je svakako najvažnije jeste da bi svi ti novi odnosi morali biti na čistoj računici i jasnoj podjeli nadležnosti i trebalo bi izbjeći svaki nivo organizovanja ekonomske aktivnosti koji zamagljuje odnose, koji vrši preraspodjele i koji bi na taj način bio stvarni izvor konflikata. Zato ja lično zebem od saveznog nivoa koji se postavlja kao naredbodavac, kao gazda, a koji nije izveden iz interesa odozdo! Sve dok imamo savezni ili zajednički nivo koji hoće poziciju da naređuje, da reforma ide od njega ka dolje, nema rešenja za naše odnose. Takav nivo će biti uvijek razlog za konflikt, ne između Srbije i Crne Gore, već prije svega između republičkih vlada Crne Gore i Srbije i savezne Vlade! Zar zaista neko misli da će srpska Vlada koja čini 95% Jugoslavije (savezne Vlade) dozvoliti da njome »komanduje« Savezna Vlada, koja je apriori, bez dogovora, ostavila za sebe funkcije odnosa sa inostranstvom, a republikama ostavila da rešavaju socijalne probleme i štrajkove! Teško vjerujem u efikasnost takve neprirodne podjele nadležnosti! Prije je to stalni izvor konflikata!

Ima dosta interesnih grupa koje postoje dok postoje takvi konflikti. Ali, dok je tim grupama dobro, svi ostali nazaduju.

Zato se po mom mišljenju nove integracije i zajednice mogu praviti na principu:

1. »Odozdo ka gore«, tj. polazeći od interesa pojedinca, kompanija, republika ka većem nivou, odnosno veći nivo izvoditi iz interesa nižeg nivoa, ne obrnuto.
2. Ekonomske reforme koja afirmiše privatnu svojinu i kapital, tj. konkurenciju, nasuprot preobražaju privrede shodno svjesnoj koordinaciji razvoja, i daljem održavanju sprege velikih preduzeća, banaka i državno-političke birokratije.

Ja mislim da iz stanja udaljenosti dvije ekonomije i dva sistema danas u Crnoj Gori i Srbiji, treba da kao ekonomisti radimo na uspostavljanju takvih principa i izgradnje takvih institucija i u Srbiji i u Crnoj Gori, koje će nas prirodno

približiti i integrisati. Srbija i Crna Gora u svojoj istoriji nisu bile toliko udaljene jedna od druge koliko danas! Naša integracija ne smije da zavisi od toga ko je na vlasti u Srbiji ili Crnoj Gori, ko na saveznom nivou. Reći: pošao je jedan predsjednik koji je (nesumnjivo) bio diktator, a na isti ustav došao drugi koji se doživljava kao demokrata, nije dovoljno meni kao građaninu da su mi zaštićeni interesi! Ja samo vjerujem u institucije, zakone i pravila! Ja vjerujem u tržišnu integraciju, jer tržište je, kako kaže Hajek, mehanizam koji od neprijatelja stvara prijatelja: A mi smo, makar, prijatelji! Naš zadatak je zaista težak: **mi samo treba da mnogo ne smetamo ljudima koji će da rade!** Da ih, u jasnim pravilima, pustimo da slobodno proizvode i trguju u i između Srbije i Crne Gore.

E tu i jeste naš problem: **kako promijeniti našu svijest, način razmišljanja i napustiti logiku da je svako od nas zadužen da usrećava druge, a ne da rešava svoje probleme i bude odgovoran za njih.**

To je problem koji treba da nas preokupira!

Hvala na prilici, uz napomenu da sam neke teze namjerno izoštrio kako bih kroz diskusiju, kroz trenje ideja došli do što jasnijih mišljenja.

Još jednom hvala!

DODATAK

Makroekonomija kao vid preraspodjele moći između države i tržišta¹

1. Veličina zemlje i ravnopravnost u domenu makroekonomskih politika. Veličina zemlje u domenu makroekonomskih politika igra važnu ulogu. Npr. monetarna politika. Uzmimo da je Centralna banka Jugoslavije nezavisna. To znači da je po ustavu nadležna da se stara samo o stabilnosti cijena i da je potpuno autonomna u izboru instrumenata kojima to postiže (ako ne postiže, Guverner se smenjuje). U tom slučaju, budući da je udio crnogorske privrede u Jugoslaviji oko 5%, a ako se Kosovo ne računa oko 8%, njen uticaj na monetarnu politiku bi bio zanemarljiv. **Ovo ne može da se promijeni tako ako Crna Gora bude ravnopravna u određivanju politike Centralne banke, budući da se**

---

¹ Makroekonomska politika je aktivizam države u oblasti ekonomije. Odnosno, to je donošenje odluka od strane državnih i kvazi-državnih organa u oblasti poreza, carina, kamata, režima uvoza, deviznog kursa, investicione politike države, socijalne politike,...

Makroekonomska politika je izraz naše vjere da vidljiva ruka države (svjesna koordinacija razvoja) može dati bolje ekonomske efekte nego nevidljiva ruka tržišta. U teorijskom pogledu makroekonomska politika se vezuje za ime engleskog ekonomiste Džona Majdarda Kejnza (koji je i bio Ministar finansija u britanskoj Vladi), koji je u cilju rešavanja problema izazvanih velikom ekonomskom krizom iz tridesetih godina prošlog vijeka (nezaposlenost, pad proizvodnje) predložio da država zamijeni neke funkcije tržišta ili da podstakne tržište. Potrebno je da država kreira tražnju (npr. Javni radovi) da bi oni povukli proizvodnju. Od tada, makroekonomska politika postaje sastavni dio ukupnih aktivnosti države.

Međutim, makroekonomsku politiku, shodno najnovijoj teoriji javnog izbora, treba shvatiti kao vezu politike i ekonomije, između političkih partija i države, između nas kao potrošača (na tzv. Ekonomskom tržištu roba, usluga, kapitala) i nas kao birača (političko tržište – npr. Parlamentarni, predsjednički, lokalni izbori). I potrošač i birač glasaju, prvi za proizvođača čiju robu kupuju drugi za političku partiju. U programu svih političkih partija nalazi se stav prema porezima, socijalnoj politici, uvozu, investicijama i sl.! U državama gdje su izgrađene mnoge institucije koje već funkcionišu, uticaj političkog ciklusa na ekonomiju je nešto manji. U državama gdje takvih institucija nema i posebno malim državama kao što je Crna Gora, uticaj političkog ciklusa, u slučaju da država ima veliki uticaj na ekonomiju (odnosno političke partije kroz Vladu i Parlament) je velik i najčešće rezultira ekonomskom nestabilnošću!

Na kraju, makroekonomska politika uvijek znači preraspodjelu, koja nije rezultat cijena, tj. tržišta, već nečije svjesne odluke, nekog ko to sa vrha bolje vidi nego tržište! Tako povećanje poreza znači preraspodjelu dohotka od preduzetnika i kompanija prema državnom budžetu odnosno npr. Socijalne grupe koje dobijaju pomoć iz budžeta. Povećanje kamate znači tok novca od investitora (onih koji uzimaju kredite) ka npr. Stanovništvu iz čije štednje se ti krediti finansiraju. Svaka preraspodjela ima određene ekonomske efekte na makro nivou. Pri tome treba imati u vidu da ono što je na prvi pogled dobro za jednu grupu (ljudi, preduzeća, režim) ima nevidljive i posredne negativne efekte na druge grupe, preduzeća, grane, regione.

Moje je stanovište da mikro država kao što je Crna Gora nema niti kapacitete niti potrebe da vodi neku ekonomsku politiku. (Svake godine Vlada usvaja ovakav dokument). Po mom mišljenju to treba da se svede na budžet, odnosno na punjenje i trošenje budžeta je jedina politika države. Takva politika se, kada se budžet shvati kao zakon kako u dijelu ukupnog iznosa tako i u dijelu njegove strukture izdataka, može kvantifikovati i kontrolisati od strane birača. Sve ostalo je remećenje privrednih prirodnih tokova (ovdje ne govorimo o ulozi države u stvaranju i sprovođenju zakonskog i regulativnog okvira – tj. pravila igre za koji je ona zajednička da propisuju i da ih štiti i da kontroliše – država u ulozi sudije u sportu; nadgleda igru ali ne učestvuje u igri!)

glasanjem ne može izmijeniti veličina privrede. Ovo isto važi i za politiku spoljne trgovine, za poresku politiku i sl.

2. Odnos prema tipu privredne reforme u Srbiji i Crnoj Gori. To se ogleda kao odnos prema ulozi države i privatne svojine.
  - a. Crna Gora je mikro država. To znači da ona treba da ima »malu vlast«. Prije svega ovo znači da država ne treba da bude svuda a da tamo gdje država ima nadležnosti bude veoma jaka i stroga u kontroli. Makroekonomske politike u veoma maloj državi nemaju tako veliki značaj. Odnosno, teško je očekivati da se aktivizmom u makroekonomskoj politici nešto može posebno postići.
  - b. U Srbiji, koja je velika (oko 8,2 miliona stanovnika), vjeruje se da država može mnogo i da ljudi vjeruju da se ima još mnogo toga preraspodijeliti (makroekonomska politika i jeste vid preraspodjele, preko kamatnih stopa, inflacije, deviznog kursa, režima trgovine,...) i da takva svjesna preraspodjela dovodi do povećanja ekonomske efikasnosti. U zemljama veličine Srbije ovo može biti tačno ali ne uvijek.
3. Mikrodržava kao Crna Gora treba da se bazično oslanja na **privatnu svojinu**. Razlog je u tome što je njeno tržište malo i samo na tom tržištu ne mogu nastati velike kompanije, banke, osiguravajuća društva. (Veličina u odnosu na veličinu zemlje). To dalje znači da privreda Crne Gore ne može biti previše regulisana niti zatvorena; mora biti liberalna i otvorena. Ako je država mala, tada velike kompanije nemaju nekog posebnog motiva da je »privatizuju«, jer im ona ne može omogućiti neke posebne koristi. To znači, nema nekih uslova za oligarhijski sistem. Veličina Srbije je takva da mnogi privrednici će željeti da »privatizuju državu«, tj. da obezbijede monopolski položaj koji im donosi koristi! Zato će se oni i zalagati za jaču regulaciju i aktivizam države u ekonomiji. Takvih lobija uvijek ima (lobi velikih preduzeća, lobi agrara, lobi energetike,...)

Sa ovog stanovišta (države i privatne svojine) zajednica Srbije i Crne Gore ne može funkcionisati na istim tipovima institucija!. Odnosno, ipak se radi o dva tipa privrednih reformi, što proizilazi iz veličine i strukture privrede obiju republika.

4. Spoljna trgovina. Ovdje postoje razlike. Za Crnu Goru je najbolja liberalizacija čitavog regiona i liberalizacija trgovine sa EU. Ovo znači nisku stopu carina i ograničene zaštitne mjere koje su u skladu sa Svjetskom trgovinskom organizacijom.

Sledeće najbolje rešenje jeste režim slobodne trgovine sa Srbijom i liberalnija trgovina sa svijetom (nezavisno od toga kakav režim ima Srbija).

Najgore rešenje za Crnu Goru jeste carinska unija sa Srbijom i politika zaštite od konkurencije od ostatka svijeta.

Važno je znati i činjenicu da integracija sa EU podrazumijeva postepeno ukidanje carinskih i necarinskih ograničenja. T integracija najčešće podrazumijeva liberalizaciju trgovine industrijskih proizvoda, dok poljoprivredni i neki drugi podliježu režimu zaštite carina i kvota. Obzirom na značaj poljoprivrede u Srbiji i jak lobi za njenom zaštitom u Srbiji, ovaj fakat je važniji za Srbiju nego za Crnu Goru. Sa druge strane, Crna Gora se oslanja na turizam i usluge, što traži potpunu otvorenost ekonomije.

5. Monetarna politika. U Srbiji još ne postoji spremnost da se odrekne od instrumenata monetarne politike, odnosno sopstvenog novca i Centralne banke sa emisionom funkcijom. Valja podsjetiti na uvođenje dva kvazivalutna odbora u Jugoslaviji 1989. (Ante Marković) i 1994. godine (Dragoslav Avramović) i oba su propala za oko 6 mjeseci. U oba slučaja štampan je novac za finansiranje poljoprivrede. Crna Gora je već prešla na DEM. Ovo je pokušaj Crne Gore da izbjegne inflaciju i da stvori uslove za veći priliv stranog kapitala, jer stranci ne vjeruju lokalnim valutama! Kapital se uvijek plaši inflacije i ne ide tamo gdje su te stope visoke.

Na ovaj način Crna Gora je implicite kazala da neće da ide u rešavanje svojih problema tako što će štampati novac (inflacija) već stvaranjem uslova da se poveća produktivnost i restrukturisanje. **Ipak treba biti svjestan da uvođenjem DEM Crna Gora je ostala Crna Gora.** U tome i jeste opasnost ovog rešenja, posebno ukoliko se ne stvore uslovi za promjene biznis okruženja i zaštitu investicija i podsticanju preduzetništva. Čini mi se da se ne shvata koliko iza lakšeg svakodnevnog života sa DEM, postoji teret potrebe da efikasnije radimo i imamo proizvode za izvoz.

Iz ovoga ja zaključujem da su promjene u privrednom sistemu (pravila igre) i u strukturi privrede daleko važnije od monetarnog sistema i politike. Za nas je važno da imamo što više stranih banaka. Strane banke imaju pristup Centralnoj banci u zemlji odakle su čime se nadoknađuje nedostatak Centralnog bankarstva u zemljama u kojima posluju.

6. Fiskalna reforma. Crna Gora ne može izdržati sve fiskalne terete koje ima savezna država. Posebno je važna Armija. Crnoj Gorib sa

ekonomskog stanovišta ne treba armija. Ako Srbija hoće armiju a Crna Gora ne, onda savezni budžet gubi smisao. Država koja nema budžet gubi smisao.

Druge odgovornosti na federalnom nivou, koje bi opravdavale budžetska finansiranja, teško je vidjeti.

Da li savezni nivo treba da postoji samo zbog vojske, jer je ona sada 80% budžeta? Odnosno, veličina i struktura saveznog budžeta treba da budu parametar potrebe za tim nivoom! Da li građani hoće da izdvajaju za takvu strukturu budžeta? Da li hoće da izdvajaju za vojsku, za savezne činovnike i njihove stanove, za ambasadore,...

Savezni nivo ne bi trebao da vodi bilo kakve makroekonomske politike, jer je to nadležnost republika. Ako ne vodi makroekonomske politike, postavlja se pitanje kako on može da ima izvorne prihode? Da li da prihode posmatramo u kontekstu kontribucije dvije republike?

Ovo znači da je potrebno da nema nikakvih davanja iz zajedničkog budžeta prema državama članicama, tj. da nema preraspodjele na zajedničkom nivou!

Istina, prelazak Crne Gore na realno finansiranje neće biti lak, niti je moguć bez privremene strane pomoći. Znači, kao i sve zemlje u tranziciji i Crna Gora ima visok budžetski deficit i pokrivanje tog deficita prije svega zahtijeva radikalnije sprovođenje reformi i gradnju novog ekonomskog sistema! Ni jedna državna organizacija (suverena Crna Gora, federacija, savez) automatski ne rešavaju ovaj problem. Pitanje je samo koji državni oblik omogućava najbržu reformu, ekonomsku i demokratsku!